

ЩОДО ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

Актуальність обраної нами теми обумовлена відсутністю на теперішній час системи принципів права інтелектуальної власності держави, що є серйозними методологічною та правозастосовною проблемами. Необхідність розв'язання цих проблем спонукає до здійснення ґрунтовного наукового дослідження принципів права інтелектуальної власності України. Адже значення принципів права є великим, навіть у масштабах підгалузі цивільного права, якою є право інтелектуальної власності України, і полягає це значення в тому, що принципи права: 1) можуть та мають бути методологічною основою для формування гармонійної, цілісної та несуперечливої (внутрішньо узгодженої) системи права [1, 285; 2, 296; 3, 240; 4, 108; 5, 282; 6, 234]. Практично це виражається тим, що кожна норма права повинна відповідати принципам права як найвищим орієнтирам, певним сталим ідеям. Тому принципи права і називають основними засадами, фундаментом системи права, галузі, підгалузі, інституту права [7, 7]; 2) виражають сутність системи права [7, 7; 8, 151; 9, 215], галузі, підгалузі права, оскільки в концентрованому вигляді містять основні їх ідеї [10, 16-17]; 3) можуть бути ефективним інструментом втілення гуманістичних, демократичних цінностей, зміцнення правосвідомості окремих осіб та законності в суспільстві [11, 94; 12, 69; 2, 296]; 4) є надійним інструментом розв'язання конкретних юридичних справ у разі прогалин у праві (застосування аналогії права та аналогії закону) (проте, незважаючи на подібну можливість, насправді безпосереднє застосування принципів права українськими судами є досить рідкісне явище [13, 124]).

Аналіз публікацій доводить, що в Україні не розпочато систематизацію принципів права інтелектуальної власності. Проте така ситуація характерна не лише для України [14]. Дослідження принципів права інтелектуальної власності не носять комплексного характеру — увага авторів зупиняється лише на окремих принципах. Так, в літературі обговорюються принципи авторського права — принцип дуалізму інтелектуальної власності [14], принцип вичерпання прав на об'єкти інтелектуальної власності [15], принцип обмеження права інтелектуальної власності [14]. Проте недостатньо уваги приділено таким принципам, як принцип проголошення права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності; непорушності права авторства; невідчужуваності особистих немайнових прав автора; проголошення об'єктів інтелектуальної власності об'єктами цивільного обігу; наближеності положень права інтелектуальної власності України до міжнародно-правових стандартів; принцип поєднання інтересів суспільства й творця; принцип матеріальної та моральної заінтересованості; принцип всебічної охорони прав і законних інтересів авторів; принцип національного режиму; принцип автоматичної охорони; прин-

цип незалежності охорони; також не досліджені повно та всебічно принципи патентного права. Залишилися поза увагою дослідників і внутрішні зв'язки принципів права інтелектуальної власності між собою як передумова створення системи принципів.

Враховуючи зазначені прогалини у наукових дослідженнях, метою цієї статті є з'ясування рівня сформованості та внутрішньої цілісності системи принципів права інтелектуальної власності України. Відповідно для досягнення мети автор поставив такі завдання: 1) формулювання власного визначення системи принципів права, яке відображає наукову та практичну доцільність існування такої категорії, як «система принципів права»; 2) дослідження джерел принципів права інтелектуальної власності України; 3) обрання ефективних методів дослідження принципів права інтелектуальної власності України; 4) окреслення подальших наукових перспектив (потенціалів) у разі здійснення конкретного дослідження системи принципів права інтелектуальної власності України.

Принципи права, як об'єктивні відправні засади, властиві як праву в цілому (правовій системі), так і окремим правовим галузям, а також підгалузям і навіть інститутам і субінститутам [16, 18]. У підручнику О. П. Сергєєва та Ю. К. Толстого зазначається, що всередині цивільного права можна виокремити шість підгалузей, серед яких є «право на результати творчої діяльності» [17, 29], а також вказується, що кожна із цих шести підгалузей має свій предмет та метод правового регулювання. Та ми можемо додати, що, окрім предмета й методу, підгалузі цивільного права мають свої особливі принципи, які додають їм структурної характерності, виконують важливі функції. Причому ці принципи орієнтуються на принципи цивільного законодавства України, проте не збігаються з ними. Також важливо зазначити, що «зміст визначає завжди система принципів, тобто певна сукупність основних і галузевих принципів. Окремі принципи можуть бути однойменними і навіть однаково відображеними в нормах різних галузей права, але конкретна система принципів властива завжди тільки одній певній галузі» [18, 80]. «Виділення системи принципів додає концептуальний характер праву і законодавству однієї галузевої приналежності, забезпечує системність і єдність правових норм у кожній галузі законодавства» [19, 21].

В літературі відзначається, що зазвичай джерела принципів права мають нормативний або доктринальний характер [20, 195–196]. Це означає, що принципи права або прямо закріплюються в нормативних актах, тобто виступають у вигляді правових норм, або їх можливо сформулювати шляхом тлумачення чинного національного законодавства та норм міжнародного права. «Наука лише виявляє, обґрунтовує, досліджує та систематизує їх. Вона не «вигадує», а «відкриває» закладені в праві принципи, показує їх роль, значення, зміст та функціонування» [21, 149–150]. Щодо джерел права в Україні: принципи права інтелектуальної власності України містяться в Конституції України, міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, галузевих кодексах, законах та інших підзаконних нормативно-право-

вих актах України. Також важливо зазначити, що локальні норми (тобто діючі в межах однієї організації чи структурного підрозділу та виражаючі характер, мету та специфіку діяльності конкретного колективу та направлені на стимулювання та впорядкування цієї діяльності [21, 372]) не містять принципи права, а якщо містять певні основоположні засади для певної організації, то ці засади є принципами правового регулювання відносин. Відповідно до висновків А. М. Колодія, який здійснив монографічне дослідження принципів права України, принципи права та принципи правового регулювання не можна ототожнювати. Принципи правового регулювання спрямовані на врегулювання конкретних життєвих ситуацій [10, 38–39].

Цивільний кодекс України книгою 4 регулює відносини інтелектуальної власності. Зокрема, глава 35 містить загальні положення про право інтелектуальної власності. Проте безпосереднього переліку його принципів не надає. Регулюванню тих чи інших аспектів інтелектуальної, творчої діяльності присвячені також окремі норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Митного кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу законів про працю України, Цивільного процесуального кодексу України.

За нашими підрахунками, Україна ратифікувала та приєдналася до 33 міжнародних багатосторонніх конвенцій та угод в сфері інтелектуальної власності. Що стосується законів — з 4187 (3831 — чинних та 356 таких, що втратили силу) законів України 184 чинні закони України регулюють відносини інтелектуальної власності (при тому, різноманітні їх аспекти, що вказує на сегментарність системи принципів права інтелектуальної власності України).

На офіційному сайті Державної служби інтелектуальної власності України [22] до указів Президента України, якими регулюються відносини інтелектуальної власності, віднесено 9 указів. До постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України — 37 таких документів. Також розміщено 63 відомчих нормативно — правових акти.

На наш погляд, вказана кількість нормативно — правових актів України, присвячених регулюванню відносин інтелектуальної власності, немала. Проте реальне життя свідчить, що це не сприяє прогресивному розвитку України та задоволенню потреб та ефективному захисту інтересів окремих осіб, а лише ускладнює систематизацію законодавства. Проте така систематизація з метою виведення принципів права має бути здійснена. Адже створення логічної, цілісної системи принципів права інтелектуальної власності допоможе здійснити ревізію у цій сфері. Право інтелектуальної власності є молодого підгалуззю, воно повинно мати у собі надійні, стабільні орієнтири для подальшої нормотворчості.

На наш погляд, для дослідження принципів права інтелектуальної власності доцільно використати такі методи: збір та обробка даних (тобто законодавства), квантифікація (розчленування матеріалу на певну кількість елементів), узагальнення, класифікація (типологізація). Також великої уваги слід при-

ділити діалектичному підходу до розгляду принципів права інтелектуальної власності. Також використовувати системний, формально-логічний, методи аналізу й синтезу, аналогії, порівняльно-правовий, структурно-правовий методи, методи обробки статистичних даних й судової практики, лінгвістичного аналізу, техніко-юридичний метод. Також вважаємо за доцільне зупинитися окремо на методі догматичної переробки норм, який, власне, і уособлює процес формулювання принципів права. Проф. Васьковський пише у своїй авторитетній праці, що «тлумаченням та логічним розвитком норм не обмежене дослідження діючого права. Коли тлумачення роз'яснило смисл наявних норм, а логічний розвиток витягнув з них ряд інших, прихованих, норм, в результаті збирається величезна маса матеріалу, в якій складно розібратися та яку ще складніше утримати в пам'яті. Внаслідок цього з'являється необхідність спростити, впорядкувати та перетворити цей матеріал. Цю задачу й переслідує догматика» [23, 316]. І далі автор продовжує: «Отже, догматична переробка законодавчого матеріалу призводить до повного спрощення та скорочення його: неоглядна груда норм перетворюється на струнку систему точних та визначених понять, складених з комбінацій порівняно невеликої кількості елементів» [23, 343]. Метод догматичної переробки норм саме спрямований на систематизацію законодавства з метою формулювання принципів права. Систематизація — це діяльність з формулювання принципів права інтелектуальної власності України, яка спирається на такі критерії вирішення цих категорій, як властивості та ознаки принципів права, оформлення принципів права інтелектуальної власності України в систему — логічну, конкретну, яка здатна змінюватись під впливом різних чинників, особливо, економічних, та впорядкування принципів права інтелектуальної власності України шляхом дослідження їх різних видів, сегментів системи (наприклад, принципів авторського права, патентного права тощо).

Як зазначає Н. Ю. Голубєва, «не будь-яке загальне нормативне положення може претендувати на роль принципу галузі права. Як принципи галузі можуть виступати лише такі положення, які характеризують найбільш стійкі і необхідні властивості предмету правового регулювання або необхідні й стійкі зв'язки його компонентів і мають загальне значення в межах всієї галузі права, для кожної її норми. Тому процес виведення й обґрунтування принципів галузі права є найскладнішим пізнавальним завданням» [24, 21]. Те ж саме можна сказати і про процес формулювання принципів підгалузі права. Відповідно до сказаного відзначимо, що для формулювання принципу права треба мати певні критерії, які дозволятимуть розпізнавати принципи права. На нашу думку, такими критеріями мають бути властивості та ознаки принципів права. Саме ці критерії дозволять відмежувати принципи права від таких суміжних понять, як презумпції права та аксіоми. Проте питання принципів права, їх властивостей та ознак досі викликає дискусію, оскільки саме явище принципів права є неоднозначним [10, 20–21]. І, все-таки, певні положення щодо принципів права мають статичний характер.

Відзначимо, що система принципів права має вже дещо інші загальні влас-

тивості, ніж окремий принцип права. Система принципів права має величезне значення у формуванні галузі чи підгалузі права, визначаючи їх специфіку та метод правового регулювання. Ми характеризуємо поняття системи принципів права інтелектуальної власності України як об'єднання об'єктивно існуючих принципів права інтелектуальної власності України, які взаємодіють, доповнюють один одного, формуються волею держави для втілення певної політики, закріплюються прямо чи опосередковано в законодавстві та разом визначають методи правового регулювання відносин інтелектуальної власності. Завдяки системі принципів права інтелектуальної власності України формується внутрішня узгодженість цієї підгалузі, яка входить до системи цивільного права України як галузі. Саме чітка, внутрішньо узгоджена система принципів права галузі чи підгалузі є індикатором відповідності регулювання певних суспільних відносин самій сутності цих відносин. Тому відсутність системи принципів права інтелектуальної власності України призводить до відсутності цілісного уявлення про цю відповідність, що, в свою чергу, ускладнює вибір адекватних, доцільних методів правового регулювання у конкретній сфері відносин.

Цікаве питання співвідношення методу галузі та її принципів порушила Н. Ю. Голубева [16, 20], зазначаючи, що «принципи цивільного права у своїй сукупності формують метод цивільно-правового регулювання» [16, 20–21]. Підгалузі права також формуються завдяки принципам галузі та своїм, особливим, принципам, які для того повинні бути оформлені в систему. Отже, питання співвідношення предмета, методу та системи принципів підгалузі права несе в собі науковий потенціал подальших досліджень.

Також нам видається цікавою можливість наукової розробки питання створення ефективного законодавства завдяки правильному підходу до розуміння права інтелектуальної власності держави [25, 41], коли завдяки розумінню стислих основоположних ідей можливо краще зрозуміти сутність права інтелектуальної власності.

Література

1. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. — Л. : Новий Світ, 2000.
2. Любашиц В. Я. Теория государства и права / В. Я. Любашиц, М. Б. Смолянский, В. И. Шепелев. — Ростов н/Д : Феникс, 2003. — (Серия «Учебники и учебные пособия»).
3. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум : Ун-т внутр. дел, 2000.
4. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчикова. — К. : Юрінком, 1997.
5. Голубева Н. Ю. Загальна характеристика принципів цивільного права України // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 34.
6. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. — М., 2000.
7. Харитонов Є. О. Принципи цивільного права України: до постановки проблеми // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 38.
8. Байтин М. И. Сущность права // Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2000.
9. Хропанюк В. Н. Теория государства и права / В. Н. Хропанюк. — М., 2003.
10. Колодій А. М. Принципи права України : монографія / А. М. Колодій. — К. : Юрінком Інтер, 1998.

11. Толстенко В.Л. Принципи права як невід'ємний структурний елемент сучасної правової ідеології // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2009. — № 1 (87).
12. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія / Н. М. Оніщенко. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002.
13. Погребняк С. П. Роль основоположних принципів у застосуванні права // Проблеми філософії права. — 2009. — Т. VI–VII.
14. Судариков С. А. Фундаментальные принципы интеллектуальной собственности // Право интеллектуальной собственности. — 2007. — № 2.
15. Евков А. Особенности применения принципа исчерпания прав на объекты интеллектуальной собственности, вытекающие из его правовой природы // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 1.
16. Голубева Н.Ю. Принципи цивільного права як методологічна основа цивільного права України // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — 2007. — Вип. 33.
17. Гражданское право : учебник. Т. I / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — Изд. 4-е, перераб. и доп. — М. : Проспект, 1999.
18. Чечина Н. А. Принципы советского гражданского процессуального права и их нормативное закрепление // Правоведение. — 1960. — № 3.
19. Клепова Т. В. Принципы уголовного права и принципы кодификации в уголовном праве // Государство и право. — 1997. — № 1.
20. Вишневский А. Ф. Общая теория государства и права : учеб. пособие / А. Ф. Вишневский, Н. А. Горбатов, В. А. Кучинский ; под общ. ред. В. А. Кучинского. — 2-е изд., доп. — Минск : Амалфея, 2004.
21. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. — М. : Юрисъ, 2004.
22. http://www.sdip.gov.ua/ua/normative_acts.html.
23. Васьковскій Е. В. Цивилистическая методология. Ч. 1. Учение о толковании и применении гражданских законов / Е. В. Васьковскій. — О., 1901.
24. Голубева Н. Ю. Класифікаційні критерії для побудови системи принципів цивільного права України // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 43.
25. Саглаєва Н. О. Особливості цивільно-правового регулювання права інтелектуальної власності в Україні // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 10-й річниці святкування Міжнар. дня інтелектуальної власності 16 черв. 2010 р.

Анотація

Саглаєва Н. О. Щодо проблеми системи принципів права інтелектуальної власності України. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду проблеми систематизації та створення системи принципів права інтелектуальної власності України. На підставі опублікованих наукових розробок дослідників автор формулює та пропонує власні визначення понять систематизації та системи принципів права інтелектуальної власності України.

Ключові слова: принципи права, система принципів права інтелектуальної власності України, систематизація принципів права інтелектуальної власності.

Аннотация

Саглаева Н. А. О проблеме системы принципов права интеллектуальной собственности Украины. — Статья.

Статья посвящена рассмотрению проблемы систематизации и создания системы принципов права интеллектуальной собственности Украины. На основании опубликованных научных разработок исследователей автор формулирует и предлагает собственные определения понятий систематизации и системы принципов права интеллектуальной собственности Украины.

Ключевые слова: принципы права, система принципов права интеллектуальной собственности Украины, систематизация принципов права интеллектуальной собственности.

Summary

Saglayeva N. O. About the Problem of System of Principles of Law of Intellectual Property of Ukraine. — Article.

The article is devoted to the problem of systematization and creation system of principles of law of intellectual property of Ukraine. Based on the published scientific research works of other scientists the author formulates and proposes her own definitions of terms of systematization and system of principles of law of intellectual property of Ukraine.

Keywords: principles of law, system of principles of law of intellectual property of Ukraine, systematization of principles of law of intellectual property.

УДК 347.734:336.02

Т. А. Латковська

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фінансово-економічна криза, яка торкнулася більшої частини промислово розвинутих країн світу, підтвердила визначну роль держави у сфері банківської діяльності. Боротьба з кризою стала саме тим випадком, коли прикладне значення нормативно-правового регулювання проявилось найбільш наглядно.

Всі правові заходи, які були застосовані в останні роки, а це прийняття Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [1], указу Президента «Про заходи щодо забезпечення відновлення стабільності у банківській системі» [2], Постанови Верховної Ради «Про діяльність Національного банку України в період фінансової кризи та стан виконання рішень Верховної Ради України з цих питань» [3], спрямовувалися на забезпечення гарантування економічної безпеки держави, мінімізацію можливих збитків для фінансової системи від фінансової кризи та стабілізацію банківської системи.

Україна відбулася як суверенна та незалежна, заснована на сучасних демократичних цінностях держава, однак по багатьох чинниках залишилася проблемною. Реальне політико-правове життя не один раз демонструвало, якими суперечливими бувають різні дії, що здатні погасити або посилити паніку у суспільстві. Можуть реалізовуватися заходи, що приведуть до підвищення процентної ставки за кредитами, або навпаки, до її пониження. Можна досягти підвищення купівельної спроможності населення, а можливо й понизити її. Політична діяльність держави особливо яскраво проявляється у фінансово-правовій політиці. Фінансова політика у сфері банківської діяльності, як правило, віддзеркалює інтереси політичних сил, тут особливо яскраво простежується прагнення задовольнити, у першу чергу, інтереси владних структур.

Криза у нашій країні якісно відрізняється від світової кризи тому, що для розвинутих країн це криза перевиробництва, в той час коли для нашої країни